

IZADIA ZAINDU EUSKAL TOKI-IZENAK MUNDUAN ETA EUSKAL EDESTIA XV.

I Teobaldok 1.246an, Ximenez ta Gazolaztar Pedro gotzaiñarekin, Fueroak dirala eta ez dirala euki ebazan estaibada bidetik, gotzain onek zalantzan ipinten eutson Nafar erregetzak euki ebazan berezko eskubideak, eta IVn Inozensio Aita Santuak gogoratuz I Teobaldok gurutzeko gudan zer egin eban, lege berezi bat argituz: Bere baimen barik, iñork ezin leikela Teobaldo eleizatik kanporatu agertu eban.

Kontu aundian euki bear da, orduko denboratan errege baten bat edozer gauzagaitik elizatik eskomunikatuta kanporatu egiten ba ebela, erregetzako koroi ori, aske geratzen zala edozein printze katoliko artu egian, Aita Santuaren baimen guztiak eukinda erreñu orretan guda indarrean errege lez ezartzeko.

II In Karlos Txar deritson erregetzan⁽¹⁾, 1.348ko Iraillan, izurri baltza⁽²⁾ agertu zan, Nafartarren gizarte artean %tik, 70ean murriztu ebana eta lurgintzaren lanerako besoaren ezean agertu ziralako, Nafartarrak gose aundian sartuta, askori lapurketara emon eutsoen.

II In Karlosek, neurri gogorrek artu bear izan eban ekintza orreik bakezteko eta Frantziko erreñuaren edestilariak, nai ta erriak oso maite euki arren, Nafar erreñukoari zirikatze "TXAR" izen ori ipini eutsoen.

Nafarroako erregetzan, erregearen legezko eta sasi semeen artean, bekaizkeri⁽³⁾ aundiaren bitartez beti borrokan ibilita, eta kanpotik euki eben zirikitasun bidetik, erritarrak estutasun geiago-

(1) Nafarroako II Karlos "Txarra" = 1.332an jaiotako, 1.349-1.387rarte errege. (2) Izurri = peste. (3) Bekaiz = envidia.

tan sartu zitezen: Agramontes ta Beaumontesen alderdikeriak sortu ziran.

Europar edo eta Euskalerrian bardin sortuta, baiña Nafarrentzat batez be, oso gaiztoak izan ziranak.

Emen konturatu bear gara, Europako erregetza guztia, euren artean senituta egoala eta naigabezko borrokak edo asarre guztiak⁽¹⁾, bakoitzak gogoratzen ebazan erregetzaren eskubideetatik agertzen zirala, erritarrak morroi bezela, Foruen aipamenakaz ara ta ona borrokan ibilita, kontuan artu barik.

1.423an Urtarrillaren 20an, III In Karlos Biotz Aundikoak Nafar erregetza babesteko, Bianako printzerria sortu eban, bere illoba IV In Karlos izanda lenengo printze edo errege gaia.

1.441an baiña, I Blanka Nafarroako erregiña, Aragoiko II In Juanegaz ezkondu ta egon zana il zanean, ta euren seme IV In Karlos errege izendatu ondoren, II In Juan bere aita ta Fernando katolikuen aita izan zanak, erregetzatik bota eban.

IV In Karlosek, gaztelarren laguntza eskatu eban ta laguntza emon ondoren, Gaztelako printzeak Albaro de Lunari itandu eutsen: Baiña guk zer lortzen dogu Nafarroan laguntza oneikaz ?. Eta Albaro de Lunaren erantzuna: Jauna! 40 urteko anai guda izten dautsaguna.

Gaztelarrak, zelako gogoagaz lagunduko eutsen IV Karloseri ?.

II In Juanek⁽²⁾: I Juan izenagaz 1.441-1.479 Nafarroako errege lapurra lez, ta Aragoi ta Kataluniako II In Juan errege lez, 1.458-1.479 Urtarrillaren 19 raiño il zan arte agindu eban.

(1) Geienak bai beintzat. (2) Aragoi eta Nafarroako II Juan erregea = 1.397-1.479.

Beren seme alaba biak, Nafarroako errege erregegiñak izan bear ziran IVn Karlos⁽³⁾ eta IIIn Blanka⁽⁴⁾, pozoituta il ebazan.

Nafarroako Igoa eta Aragoiko II Juan onek sortarazi ebazan, Nafarroa, Aragoi eta Gaztelako erreinuaren artean aurkako guda oneik, ez ziran amaitu: 1.522an Mayan, eta 1.524an Ondarribian, Nafarroaren askatasunezko ikurriñak beratu arte.

Eta edesti labur bat lez esan bear dot:

Nafarroako I Juan ta Aragoiko IIIn Juanen izenagaz ezagutuko zan eta IVn Karlos eta Fernando katolikuaren aita izan zanak, 1.441ean bere emazte Nafarroako erregeña I Blanka il zanetik asi zala, Nafarroa, Aragoi menpean ezartzeko ekintzakaz.

Gero, Vn Fernando katoliko´aren⁽⁵⁾ izenagaz ezagutu zanak, 1.512an Uztaillaren 21ean aurpegia erlijiozko mozorroaren estalpenagaz⁽⁶⁾ agertuta, Nafarroa menperatu ebala.

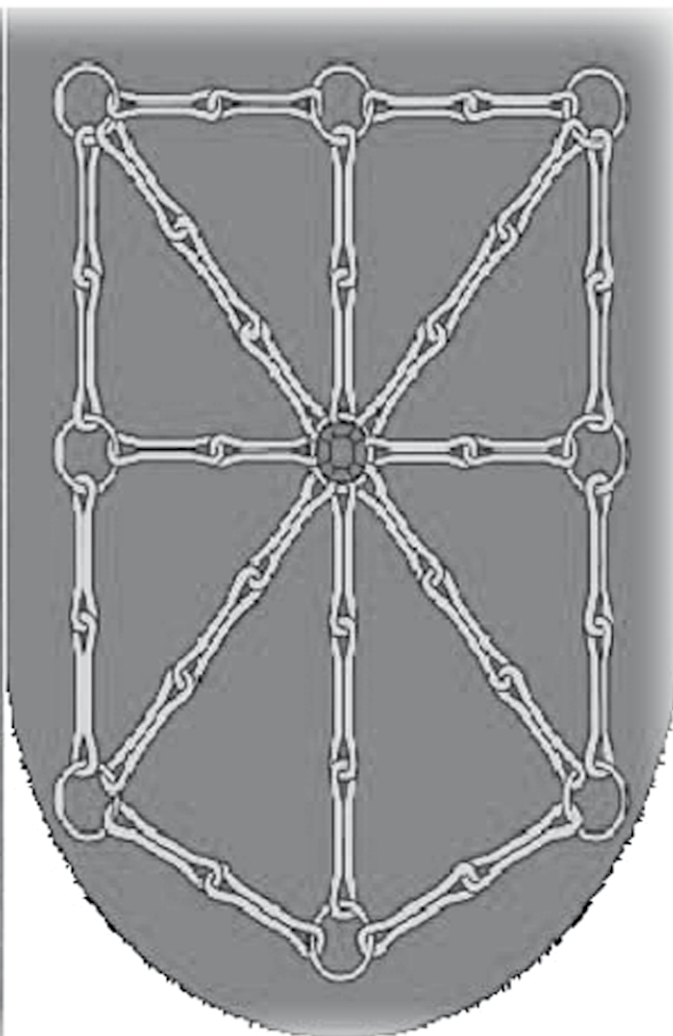
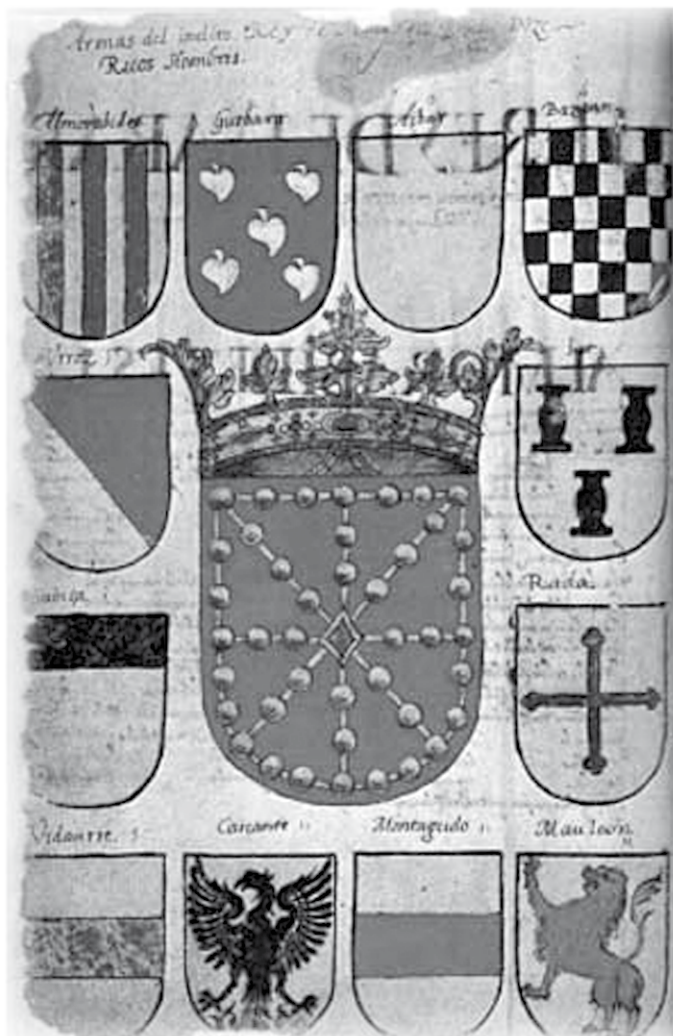
Eta espainiako Igoa eta Vn Alemaniako Karlosek⁽⁷⁾, 1.522an Mayan ta 1.524an Ondarribian, Nafarroa, espainiaren mendepean egon edin lortu ebala, VI Alejandro, IIIIn Pio, IIIn Julio, Xn Leon, VIIn Adriano, eta VIIIn Klemente Aita Santu ta Zizneros´en gudu tresneri ta bedeinkapeneko laguntzagaz.

Or amaitu ote ziran Nafartarren askatasunak ? ez.

Nafartarren askatasuna oraiñarte, indarkeri aundiaren aurka ezin dalako besterik egin, Euskalherri osoa lez, estutasunezko larrialdi bat baiño besterik ez da igarotzen dabillena, beren askatasuna lortu arte.

(3) Nafarroako IV Karlos = 1.421an Peñafelen jaio, eta 1.461eko Iraillaren 23an Bartzelonan, gaitzepel edo bularre-tako miñagaz il zala esaten eben, baiña ez zan egia. (4) Nafarroako II Blanka = 1.424an Oliten jaio, eta 1.464ko Otsaillaren 12an Euskalherriko Iparaldean Biarnoren Leskarreko bizkonderrian il. (5) V. Fernando katolikua=Aragoiko Sos errian 1.452an jaio zan, ta 1.516ko Urrilaren 23an, Kazerezeko Madrigalejon il. (6)Mozorroaren estalpenagaz=ocultaciòn, disfraz.(7) I Karlos = 1.500 1.558.

1.3. Bizkaiko Jauntza.

Gure jauntza, 888an Padurako⁽¹⁾ borroka lazgarri ostetik Jaun Zuriagaz asi ta aurrerantzean, gure aukeratutako jaunak be, oso abertzale aundiak izan ziran, areik eta gauzak naspiltzen asi ziran arte, adibidez: 1.137an IVn Lopek Gaztelako VII In Alfonsogaz batera, Nafarroako VI In Garsea edo Gartzia-aren aurka borrokan ibili zalako, bera kendu eta Nafarroako erregegar itzarmendu giñan.

1.454an Gaztelako IVn Enrike Bizkaiko jauntza artu eban eta 1.470ean Epaillaren 4an Mungia-ko guda ostetik, jauntzatic bota egin genduna, bere ugaz arreba I Isabel⁽²⁾ ipinita.

Eta ainbategaz bardin edo al gendun eran, nai guda keñuakin batzuetan II In Felipe espainiako erregeari bezela eta abar.

Bizkaiko jauntza, Europa ta Nafarroako arazo bardiñakaz iraun bear izan eban asieratik.

Danen antzera guk be, erromatar katolikotasunezko asmakuntz sakratuaren txeberazko sare orreitan sartuta asi bear gendulako.

Eta Bizkaiko gizarte ta Batzarrak euren jabetasunean, indarrezko babes ausarta aundiak eginda be, 1.371ean Abenduaren 20an gure jauntza, 13 urte eukazala espainiako errege izango zan I Juanen⁽³⁾ eskuetan jausi zanetik, txeberazko sare orreik zabaldu ta sendotu egin ziran.

Ortik aurrera, espainiako erregeen eskuetan egon dalako gure jauntza. 1.876an Uztaillaren 21ean guztiz ertsi⁽⁴⁾ edo Euskalerra morroitasunean giltzapetu arte.

(1) Padura = borrokaren ostetik Arrigorriaga deituko zana. (2) Latin kume = romance castelano, o, navarro-aragones. (3) III In Santxo Garzez "Aundia" = 965ean jaio, 999-1.035 errege. (4) Ertsi = clausurar, cerrar. Edo morroitasunean giltzapetu arte = encerrados bajo amenaza de las armas al servicio de los que dicen llamarse españoles.

Europa, Euskalerra eta Bizkaiaren gaurko Menperatzaille oneik, betiko askatasuna galdu egin dogula esan gura dabe ?.

EZ !!

Bizitz oneitan Askatasuna galtzen dauenak, nortasunean galdu edo ilda dagoela esan gura dau-lako. Eta Euskalerraren Egoalde ta Iparraldeko euskaldunak, bizi bizirik gagoz oraindiño.

Bereztasunezko legearen bidera aokatuta gagoze-lako, Demokrazizko bideak artzen doguzanean,

Jainkoak ipinitako Legearen bideak artzen dogu-zela esangura dau.

Orregaitik, buru otzakin eta demokrazizko zen-tzu aundiz jokatuta, lortuko dogun gauza da, munduko bizitz au norkeriaren maltzurrezko gu-zurzak, amiltegitik⁽⁵⁾ ez badabe botaten.

Atutxa'tar Paul

Zornotza'n 2.013'an Urtarrilla'ren 15'ean

(5) Amiltegitik = precipicio, despeñadero.